

Primož Trubar – smoter njegovega življenja

Primož Trubar (1508–1586), mož, ki se je tako vidno kot le malokdo vpisal v zgodovino slovenskega naroda in je s svojo izredno učinkovito dejavnostjo ne le posegel, ampak tudi usmerjal dve temeljni polji narodovega življenja, njegovo vero in kulturo, vedno znova doživlja usodo, kot jo je s kratkimi besedami ob 400-letnici njegovega rojstva opredelil Ivan Cankar. Takole je zapisal: »Še predno je to leto napočilo, so se že oglašali različni ljudje, ki so kratkomalo vzeli Trubarja v zakup. O Trubarju samem imajo neko temno slutnjo; tisti, ki ne vedo ničesar o njem, ga smatrajo za navdušenega antiklerikalnega narodnjaka. Tisti pa, ki so nekdanj slišali o reformaciji na Slovenskem, morejo na tihem in globoko v srcu Trubarja edinole sovražiti.«¹ Ta Cankarjeva ugotovitev se je potrjevala ob 400-letnici Trubarjeve smrti. V letu 1986 je izšlo nekaj knjig in mnogo prispevkov v raznih medijih, ki so Trubarja skušali narediti za prvororca te ali one ideologije, obravnavali so ga kot začetnika slovenske književnosti in kulture, kot začetnika slovenskega narodnega prebujenja, za nekoga je bil »prvi pravi pravcati slovenski kulturno politični aktivist«,² po mnenju drugega »je hotel predvsem doseči kulturni in gospodarski napredek ljudstva, iz katerega je izšel« ter bil »velikan slovenske politične misli in akcije« in ne nazadnje da mu je »najvažnejši bil boj proti papežu in Turkom.«³ Odkar se 31. oktober v Sloveniji praznuje kot »dan reformacije«, je spomin na Trubarja raznim govorcem ob proslavah ter pisarjem po medijih dobrodošla priložnost za napade na Katoliško cerkev. Ob 500-letnici Trubarjevega rojstva bi Cankar najbrž lahko zapisal podobne misli, kot jih je sto let prej. Jože Javoršek, katerega delo o Trubarju iz leta 1977, nekoliko dodelano, so letos spet ponatisnili, je celotno poslanstvo Primoža Trubarja strnil takole: »Osnovni smoter njegovega življenja, njegov poklic in edino opravilo je bila slovenska knjiga: in kolikor najbolj mogoče stvarno urejanje slutenj o slovenstvu in slovenski družbi.«⁴ Res je na Trubarja glede na širino njegove dejavnosti možno gledati pod različnimi vidiki, vendar pa so tudi dokaj jasni pokazatelji, ki opozarjajo, kaj je njegovo temeljno poslanstvo in kaj mu pri tem služi

1 Cankar, *Zbrano delo XXV*, str. 188–189.

2 Javoršek, *Primož Trubar*, str. 172. V ponatisu je knjiga ponovno izšla ob Trubarjevi 500-letnici leta 2008.

3 Humar, *Primož Trubar rodoljub ilirski*; Humar, *Politična misel velikega Slovenca*, *Književni listi*, str. 3.

4 Javoršek, *Primož Trubar*, str. 112.

Bronasti kip Primoža Trubarja, delo akademskega kiparja Draga Tršarja, 1983. Razstava PRIMUS 1508–1586, Mestni muzej Ljubljana. (foto: Aleksander Igličar)

kot sredstvo. Če hočemo priti vsaj kolikor toliko blizu odgovorom na ta vprašanja, je treba prisluhniti predvsem Trubarju samemu. O sebi, svojem delovanju in svojih prizadevanjih je marsikaj napisal v krajših ali tudi zelo obširnih posvetilih, v predgovorih in pismih sodelavcem, mecenom oziroma osebam, ki so bile kakorkoli povezane z njegovim delom.

Pri dvaindvajsetih letih je Trubarja (1530) v Trstu posvetil škof Peter Bonoma in mu zaupal mesto vikarja v Laškem. Do leta 1547 je deloval kot katoliški duhovnik, potem do svoje smrti (1586) kot protestantski pastor. Gre torej za polnih 56 let delovanja, ki mu je, po Trubarjevih besedah, nesporno osnovno poslanstvo oznanjevanje božje besede; kar seveda vključuje tako živo besedo v pridigi kot besedo, posredovano v tiskani obliki. Tako je Trubar štiri leta pred smrtjo povzel svoje življenjsko poslanstvo. V drugem delu izdaje Nove zaveze leta 1582 za

kratkim slovenskim ogovorom bralca razglablja o Svetem pismu, o pomenu prevajanja, branja in spoznavanja Svetega pisma, potem pa v spremni besedi, ki jo naslovi »Truber od Slovenou slouu iemle«, strnjeno povzame svoje več kot 50-letno delovanje: *Le-te bukve z le-to predguvorjo vom, mujim lubim Slovenom, jest, kir sem 74 lejt star, 52 pridigar, h ti muji odhudni iz tiga svita za sebo pustim inu z Bugom inu z vami se pričam, de z le-tejmi inu drugimi bukvomi – tu kratko opozori na to, kar je pisal in objavljaj – sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane, skuzi kaj, za čes volo nas hoče v sujo milost vzeti inu zveličati inu š čim, koku imamo prov služiti Bogu, vsak svoj leben, stan, poklicane, službo držati, pelati inu rovnati, de Bogu dopade, de bo dobru, srečo imel na tim svejtu inu potle tudi v nebesih.*⁵ Trubar je s tem potrdil tiste svoje namene, ki jih je bil navedel v prvem tiskanem delu, v Katekizmu leta 1550. V predgovoru je namreč zelo jasno zapisal, čemu se je lotil tega nedvomno zelo zahtevnega in težaškega dela: *Lubi kerščeniki! Jest sem lete štuke is svetiga pisma (inu nih izlage v te peisni zložene) katere vsaki zastopni človik, kir hoče v nebu priti ima veiditi inu deržati, h tim tudi to litanio inu ano pridigo, v le te bukvice pustil prepisati v naš jezik Bogu na čast inu h dobru vsem miladim tar preprostim ludem naše dežele. Zakaj is tih se vsaki lahku navuči **to pravo staro Vero**, de spozna tiga praviga Boga, de bode vejdel nemu prou služiti inu tudi spozna sam sebe, bo vejdel, kaj je ta greh, kaj je ta zapuvid inu obluba božja, zakai je Jesus sin božji človik postal inu martran bil, koku mi skuzi to vero v Iesusa Christusa odpuščane vseh grehov,*

5 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 283.

gnado božjo, nebeški erb inu ta večni leben dobodemo, koku imamo vseh v nadlugah prou klicati na Buga, kaj je ta Kerst inu ta prava stara Maša.⁶ Tako je Trubar že na začetku svojega izredno bogatega slovstvenega dela razločno pokazal, da so njegova prizadevanja predvsem, da bi človek mogel spoznati pravo resnico o Bogu, obenem naj bi spoznaval tudi sam sebe ter način in namen svojega življenja. Že v Trubarjevem knjižnem prvencu je izrazito navzoča osrednja protestantska misel, namreč soteriološko pojmovanje odnosa med Bogom in človekom; seveda se prav ta misel v njegovih nadaljnjih delih znova in znova ponavlja. V ozadju takih prizadevanj lahko vidimo Trubarja, ki ni zgolj formalno, po službeni dolžnosti posrednik božje besede, ampak je človek globoke vere, ki sam išče pot do zveličanja, obenem pa v sebi čuti veliko dolžnost in odgovornost, da jo skuša pokazati tudi drugim ljudem. Ob pazljivem prebiranju njegovih posvetil in predgovorov ter potem samih del nam vse jasneje stopa pred oči prav ta prizadevnost. Vedno znova, kot utečen odpev, slišimo iz njegovih spisov besede o »pravi stari krščanski veri«, ki jo hoče posredovati čim širšemu krogu ljudi. To pa seveda daleč presega pojmovanje, ki se ustavi pri ugotovitvi, da je »osnovni smoter njegovega življenja, njegov poklic in edino opravilo slovenska knjiga«. Kakor je res, da je bil Trubar na tem področju izreden, smeli bi reči, genialen, če pomislimo, da se je kot prvi lotil trde ledine tiskanje knjige v jeziku, ki doslej tega še ni doživel ter je kasneje v vse prej kot prijaznih okoliščinah pripravil še neverjetno veliko število manjših in večjih tiskov, ne moremo mimo dejstva, ki ga Trubar tudi sam mnogokrat ponavlja, da mu je namreč tiskana knjiga le sredstvo za služenje prvotnemu namenu, oznanjevanju božje besede in širjenju ter utrjevanju prave stare krščanske vere. Že so bile navedene njegove besede, s katerimi je pred smrtjo povzel vso svojo dejavnosti: *s le-tejmi inu drugimi bukvomi* – s prevodi Svetega pisma in z drugimi knjigami – *sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane, skuzi kaj, za čes volo nas hoče v sujo milost vzeti inu zveličati*.

Ob različnih priložnostih je Trubar dovolj jasno povedal, da vso svojo dejavnost lahko strne na skupni imenovalce, pridiganje. Tako je zapisal v pravkar navedenih besedah proti koncu svojega življenja, tako je zapisal v pismu odmevnemu švicarskemu reformatorju Henriku Bullingerju⁷ leta 1555, ko je pripravil prvi svetopisemski prevod, *Ta Evangeli svetiga Mateuža, zdai prvič v ta Slovenski Jezik preobernen*. Takole pravi: *Dosti let sem iskal priložnost, da bi pisal vaši prečastitosti, ker se njej in gospodu Pellicanu⁸ poleg drugih teologov nemalo dolžnega čutim. Zakaj, da povem brez hinavščine, iz vaših in gospoda Pellicana komentarjev sem se, hvala Bogu, veliko naučil in iz njih 17 let zapovrstjo v slovenski deželi pridigal*. Vsekakor je zanimivo, da je svojo dejavnost v letih, ko je

6 *Catechismus*, faksimilirana izdaja

7 Henrik (Heinrich) Bullinger (1504–1575), Zwinglijev naslednik, je eden najpomembnejših švicarskih reformatorjev. Veliko je storil za dobro organizacijo reformirane Cerkve, pomemben je zaradi svojih bogatih teoloških spisov, ohranjena so številna pisma, s katerimi je mnoge ljudi spodbujal k verski in cerkveni prenovi. Trubar je dobro poznal njegove biblične komentarje. Prim. *LThK* 2, 768

8 Konrad Pellican (1478–1556), frančiškan, ki je potem prestopil v protestantizem, odličen poznavalec hebrejskega jezika, profesor za Staro zavezo v Baslu. Na Zwinglijevo povabilo je prišel za učitelja Svetega pisma v Zurich. V letih 1532–1537 je objavil sedem obsežnih zvezkov bibličnih komentarjev. Prim. *LThK* 8, 256.

Trubarjev izvod Dalmatinove Biblije (Wittenberg, 1584) z njegovim podpisom hrani Frančiškanska knjižnica v Ljubljani. (foto: Peter Pokorn)

kot katoliški duhovnik deloval v Laškem, Ljubljani, Trstu in potem spet v Ljubljani, povzel s pridigarsko službo.

Sicer pa je koristno pogledati, kako to dejavnost, ki jo ima vse življenje za svoje temeljno poslanstvo, Trubar opredeljuje v svojem knjižnem prvencu. Zanimivo je, da v prvem delu Katekizma, ko najprej spregovori o temeljnih krščanskih resnicah, o desetih zapovedih, apostolski veri in molitvi z razlago očenaša, temu sledi poglavje z naslovom *An kratik navuk za kaj se pridiguje inu keršuje*. Šele potem sledijo poglavja o zakramentih in

Gospodovi večerji. Zelo značilno je, in v skladu s protestantskimi nazori, da Trubar v poglavju o pridigarski službi in krstu najprej spregovori o učlovečenju, skupaj z razlago o izvirnem grehu in pokvarjeni človeški naravi. Takole zapiše: *Ta človik skuzi ta greh (v katerim je počet inu rojen) je izkažen na Duši inu Telesu*. Kratko predstavi posledice greha za človekovo dušo: *izkažena je ta zastopnost inu ta človeška vola je tudi huda, se ne boji prou Boga, nemu inu nega zapuvidi nei rada pokorna*. Izvirni greh je človeku vzel spoznanje o Bogu in prav tako spoznanje o svetu, tako je človek *cilu preprost in norčast*. Hude so tudi posledice za človekovo telo, ki je podvrženo bolezni in smrti, smradu ter gnilobi. V povzetku teh zelo strnjenih besed Trubar prihaja do tistih predstav o človeku, ki so tako značilne za Martina Lutra, kot ga poznamo na začetku njegovih iskanj.

Poglejmo začetke tistega reformnega gibanja, ki se mu potem pridruži tudi Trubar. V Lutrovem mlajšem obdobju, vrsto let pred 1517, ko je s svojimi tezami stopil v javnost, je po njem vrtalo vprašanje, ki se je kar samo od sebe vsiljevalo v duhovnem okolju njegovega prostora. Nekateri odmevni misleci in duhovni pisatelji v nemškem okolju, med njimi najvplivnejši Johannes Tauler, ki ga je tudi Luter veliko prebiral in študiral, so radi poudarjali, da je človekova narava po izvirnem grehu »zastrupljena«, da padlemu človeku ne preostanejo drugega kot njegova nemoč, nevrednost in izničenje. Tauler je zagovarjal prepričanje, da človek v odnosu do večnega življenja sam ne zmore ničesar, le s pomočjo božje milosti lahko nekaj doseže. Večina ljudi se s temi vprašanji sicer ni ubadala, Lutra, kot razmišljajočega človeka in iskalca zadovoljivega odgovora, pa niso pustila pri miru. Kaj naj ubog, grešen človek pred strašnim božjim veličastvom, pred neskončno pravičnostjo?! V tistem dogodku, ki ga poznamo kot njegov »Turnerlebnis«, in o njem sam govori kot o odločilnem reformatorskem doživetju, je odkril rešitev iz svoje brezizhodnosti. Študiral je in razmišljal o Pavlovih besedah, zapisanih v prvem poglavju Pisma Rimljanom.⁹ Takole piše o tem: »Besedo božja pravičnost sem sovražil. Čutil sem, da sem kljub neoporečnemu redovnemu življenju pred Bogom grešnik z nadvse nemirno vestjo in se ne morem zanesti na to, da bi z njim dosegel spravo s pomočjo svojih zadostilnih dejanj. Tega pravičnega

9 Ne sramujem se evangelija, saj je vendar božja moč v rešitev vsakomur, ki veruje, najprej Judu in potem Grku. V njem se namreč razodeva božja pravičnost iz vere v vero, kakor je zapisano: pravični bo živel iz vere (Rim 1, 16.17).

Boga, ki kaznuje greh, sem sovražil. Nemo, strašno in skoraj bogokletno sem godrnjal in se zgražal nad Bogom. Besnel sem s podivjano in zmedeno vestjo. V svoji stiski sem še naprej vrtal in premišljeval o tisti Pavlovi besedi, vroče sem želel zvedeti, kaj vendar misli sveti Pavel. Tako je bilo, dokler nisem, tuhtajoč noč in dan, po božjem usmiljenju postal pozoren na kontekst tega besedila: *Božja pravičnost se v njem (evangeliju) razodeva iz vere v vero, kakor je zapisano, pravični bo živel iz vere*. Takrat sem začel dojemati božjo pravičnost kot tisto pravičnost, po kateri pravični s pomočjo božje milosti živi kot pravični, namreč iz vere. In spoznal sem, da je smisel besedila v tem: po evangeliju se razodeva pasivna božja pravičnost, po kateri nas usmiljeni Bog po veri opravičuje, kot je zapisano: *pravični bo živel iz vere*.¹⁰ Če je človek po izvirnem grehu popolnoma izprijen ter je poželjivost, ki ostaja v njem tudi po krstu, že sama na sebi greh, Bog sprejema grešnika zaradi Kristusovih zaslug, in sicer samo po veri. Vse, kar človek lahko stori, je to, da se poln zaupanja preda božji besedi in zaupa v Kristusove zasluge na križu; to zaupanje je po Lutru prava vera.¹¹

Vrnimo se k Trubarju. Negativne strani človeške narave našteva v zaporedju: *hud - nečist - ispačen - zgul tema - laža - smert - prekletje - inu zgul greh*. Edini možni most med Bogom in človekom je Kristus. Trubar piše: *Za tiga volo Gospud Bug Oča nebeški iz nega velike gnade inu milosti v sujem modrim svetu v ti Trojici je znešal an čuden pot tiga človeka spet sturiti dobriga, h timu je odločil suiga lubiga sinu Jezusa Kristusa gospudi inu ohranenika našiga de je v tim časi moral postati an človik inu biti an SPRAVLAVIC vmej Bugom inu človekom, na nega je Bug tudi polužil vseh ludi grehe*. Ta Trubarjeva misel o Kristusovem sredništvu, Kristus je edini »spravlavic«, se dobro ujema tudi s pogledi švicarskega reformatorja Bullingerja, ki je bil s svojimi spisi eden prvih Trubarjevih učiteljev. »Solus Christus«, temeljno načelo Bullingerjeve teologije, je tudi temeljno Trubarjevo načelo.¹² V svojem Katekizmu ga Trubar izraža takole: *Oča bug tar sveti duh tudi veli Jezusa Kristusa poslušati inu nemu terdno verjeti, za tu Gospud Bug taciga sujga naprejvzetja, de le za volo sujga Sinu hoče tim vernim ludem biti milostiv, ne bode nihdar premenil*.

Iz Trubarjevega pisanja v Katekizmu je razvidno, da pri razmišljanju o Kristusu »spravlavcu« ne misli samo na tiste, ki že verujejo, ampak na vse ljudi, ki bodo

Podoba Primoža Trubarja na pročelju Trubarjeve domačije na Rašici. (foto: Aleksander Igličar)

¹⁰ Dr. Martin Luthers Werke, str. 185. V slovenskem prevodu Lutrove besede navaja Zgodovina Cerkve 3, str. 53-54.

¹¹ Jedrnato in jasno piše o tem vprašanju na temelju Lutrovih spisov, njegovih pisem in njegovih Tischreden E. Iserloh v poglavju *Luthers reformatorische Erkenntnis der Iustitia Dei, v. Handbuch der Kirchengeschichte, Bd. IV, Reformaton, Katholische Reformation und Gegenreformation*, str. 36.

¹² Rajhman, *Prva slovenska knjiga*, str. 49.

sprejeli vero v Kristusa; tako je torej vsak vključen v odrešenje, pogoj za deležnost pri odrešenju je seveda vera. Kristusovo odrešensko delo je Trubar raztegnil na ves svet. Iz te univerzalnosti odrešenja sledi dolžnost oznanjevanja, od tod izhaja ustanova pridigarske službe. V spoznavanju in sprejemanju Kristusovega odrešenskega dela »za ves svet« je vsa teža, prvenstveni pomen in daljnosežnost pridigarske službe. V Katekizmu piše, da je Bog že prvemu človek *pustil vejdeti, de ima Jezus človik postati inu de on ima sujo martro te verne od greha, smerti, hudiča tar pekla odrešiti. Ti isti pridigi inu oblubi božji je Adam veroval inu skuzi to vero je spet prišal v milost božjo*. Zelo zanimivo in značilno za Trubarjeve namene je, kako to pridigo stopnjuje in širi. V nadaljevanju piše: *Od te oblube božje je Adam pridigoval sujem otrokom inu vnukom, taki pridigi so ani verjeli ani nekar*. Potem se krog pridigarjev širi. Naslednji pridigar je Abraham, ki mu je bilo razodeto, da *od nega žlahte ima ta Sin božji, skuzi kateriga bodo žegnani vsi ljudje, biti rojen*. Za Abrahamom je velik pridigar Mojzes, nato David in vsi preroki. Naloga vseh pridigarjev je bila oznanjati prihod božjega Sina na svet in obenem poudarjati njegovo poslanstvo, da namreč *ima te ludi spraviti z Bugom, grešnim odpustiti inu dati ta večni leben*. Trubar potem na kratko spregovori o Kristusu, ki je prišel na svet, kakor so ga vsi ti starozavezni pridigarji napovedovali, z nekaj besedami omeni njegovo trpljenje, smrt in vstajenje. Nato pa Kristus *poroči, de ti Jogri vse tu kar so od nega vidili inu slišali imajo pričovati tar pridigovati vsem žlaht ludem*. Kot povzetek njegovega razmišljanja zvane besede: *Na lete Jezuseve besede inu postavo te pridige inu tiga kersta imamo mi vsi dobru merkati. Iz tih se navučimo kaj nam ta kerst inu pridiga nuca. Skuzi to pravo risnično pridigo tiga svetiga Evangelia pridemo h pravi veri*. Kako Trubar v pridigarstvu vidi osrednjo službo in tudi svoje prvenstveno poslanstvo, lahko začutimo še iz besed, ki jih zapiše v zadnjem delu tega poglavja; še enkrat se mu zdi potrebno opozoriti na ključni pomen pridige: *Obtu imamo tako dobro nucno pridigo tiga svetiga Evangelia inu to svetino tiga mesta mi vsi veselu gori vzeti od Gospudi Boga skuzi te pridigarje; v tih ričeh se nam vsi nebeski šaci odpro, ponujejo inu naprej neso*.

Ko je Trubar leta 1557 izdal *Ta prvi dejl tiga noviga testameta*, je v posvetilu zapisal pomenljive besede o prevajanju in branju Svetega pisma, pri čemer ima pridigarstvo posebno vlogo. Pravi, da »z vztrajnim poslušanjem božje besede in marljivim branjem Svetega pisma pridejo izvoljeni ljudje povsod in redno po moči in učinku Svetega Duha do prave vere, do pravega spoznanja božjega bistva in volje, do zdravih nauk naše stare prave vere.«¹³ Obširno je opisal svoje prevajalsko delo in prizadevanja sodelavcev ter večkrat poudaril, da hoče delati le to, »kar rabi in koristi božjemu spoznanju in časti, širjenju prave krščanske cerkve in najvišji tolažbi ustrahovanega, žalostnega, ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva.« Poudari, da se je glede besed in sloga pri prevajanju trudil, da bi ga lahko razumel vsak Slovenec. S prikritim nasmehom je zapisal, naj bi prevod dobro služil mladim pridigarjem, »ki so prezgodaj izleteli iz šole, da bodo na prižnici vsaj besedilo evangelija pravilno prebrali ljudstvu in ne bodo napak prevajali, kakor je storil tisti na Planini pod Celjem, ki je prevedel besedilo *invenietis asinam alligatam et pullum cum ea* takole: *vi boste eno pervezano oslico nešli inu enu pišče per ni*«. Prav v tem posvetilu najdemo tudi Trubarjeve besede, ki zelo jasno in nedvoumno povedo, kako on sam vrednoti in razvršča posamezne zvrsti svoje dejavnosti: »Moje prevajanje gre le počasi od rok zaradi moje odgovorne pridigarske službe, ki mi je prva dolžnost!«

Kljub tej svoji »prvi dolžnosti«, pridigarski službi, ki jo je očitno zelo resno jemal, se

13 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 72.

je Trubar zelo trudil, da bi čim širšemu krogu vernikov omogočil neposreden pristop do božje besede. Kmalu je pripravil še *Ta drugi dejl tiga noviga testamenta*. V posvetilu kralju Maksimilijanu dne 1. januarja 1560 je utemeljeval svoje prevajateljsko delo s tem, »da bodo odslej naš ljubi gospod Jezus Kristus in njegovi apostoli v slovenskem jeziku prav tako jasno, čisto in razumljivo mogli govoriti in pridigati kakor v latinskem, nemškem, laškem ali češkem.«¹⁴ Še v tem letu je iz Ljubljane prejel vabilo, da bi se vrnil v domovino in prevzel službo superintendenta, predstojnika Evangeličanske cerkve na Kranjskem. 13. julija je pisal vojvodi Krištofu Württemberškemu ter ga prosil, naj podpre namero, »da bi pridiga svetega evangelija v deželi kranjski in v drugih sosednjih slovenskih in hrvaških deželah napredovala in bi Boga prav klicali, zakaj dobra srca so božje besede močno lačna in željna.«¹⁵ V pismu Kranjskemu stanovskemu odboru na sv. Jakoba dan (1560) je izražal veselje, »da si je (gospod Bog) iz posebne milosti in dobrote tudi v moji dragi domovini z ustno in pisano pridigo evangelija iz vsakovrstnih stanov javno zbral cerkev, ki ga prav kliče in priznava.« Dalje pravi, da ga močno veseli njihova želja, »da bi se vrnil k njim v deželo Kranjsko pridigat sveto božjo besedo v pravem katoliškem duhu in v smislu augsburške veroizpovedi.«¹⁶

V domovino se je Trubar vrnil 26. junija 1561. Po ukazu cesarja Ferdinanda I. (1531 rimski kralj, 1556–1564 cesar), ki je bil zelo odločen nasprotnik protestantizma, je ljubljanski škof Peter Seebach Trubarja, z dopisom z dne 3. julija 1561, povabil na razgovor, da bi o njem lahko poročal cesarju.¹⁷ Trubar je v odgovoru (8. julija) kratko predstavil svoje delo v času duhovništva in nazadnje zapisal, da so ga deželni stanovi kneževine Kranjske poklicali, da bi po svojem poklicu božjo besedo pridigal. »To je moj najvišji namen. Nimam druge namere kot samo pospeševati božjo čast, razglašati pokoro in pravo živo vero v gospoda Kristusa ter se ravnati v vsakem pogledu po starih pravih katoliških knjigah in po augsburški veroizpovedi.«¹⁸

V seznamu Trubarjevih tiskanih del, ki so povezana s Primožem Trubarjem, je tudi vrsta tiskov, ki niso bili namenjeni slovenskemu bralcu. Gre za tiske, ki so nastali v letih 1561–1563: glagolski *Katehismus*, cirilski *Katehismus*, glagolski *Prvi del novoga testamenta*,

14 Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 103.

15 Rajhman, *Pisma*, str. 65. SAZU je v Trubarjevem letu 1986, ob 400-letnici njegove smrti, objavila v izvirnem nemškem jeziku (nekaj je tudi latinskih) in v slovenskem prevodu 81 Trubarjevih pisem in šest njegovih listin. Rajhman, odličen poznavalec Trubarja, je pripravil obsirno uvodno studijo, kritično izdajo pisem, slovenske prevode in opombe k posameznim pismom. Neposredna beseda Primoža Trubarja nam poleg tistega, kar je zapisal v obsirnih posvetilih in predgovorih, še najbolj verodostojno predstavlja njegove poglede na vero, Cerkev, govorjeno in tiskano besedo, versko življenje, slovensko in druga ljudstva, czadja in izhodišča njegovega delovanja, na namene in cilje, ki jim je namenil vse svčje življenje.

16 Rajhman, *Pisma*, str. 72.

17 V *Kratkem poročilu, kako se je godilo Primožu Trubarju na poti v deželo Kranjsko in kaj je doživel tam v začetku svojega poklica leta 1561* piše, da je cesar Ferdinand ukazal deželnemu glavarju, naj prepriča, da bi Trubar prišel v Ljubljano; če tega ne bi mogel doseči, naj brž javi njegovemu veličanstvu. V poročilu ni zapisano, kaj je bilo rečeno v povelju škofu Seebachu, vendar je baron z Brda, ki je o tem poročal Trubarju, rekel, da je slišal škofa reči: »Izvedel sem, da pride baje gospod Primož, žal mi je, toda moral bom proti njemu postopati po ukazu rim. ces. veličanstva.« Navaja: Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, str. 287.

18 Rajhman, *Pisma*, str. 88.

Člani Muzejskega društva Škofja Loka med ogledom Trubarjeve domačije na Rašici, 4. oktober 2008.
(foto: Aleksander Igličar)

cirilski *Edni kratki razumni nauci*, glagolski *Edni razumni nauci*, glagolski *Artikuli*, cirilski *Artikuli*, glagolska *Postila*, cirilska *Postila*, cirilski *Prvi del novoga testamenta*, *Ene duhovne pejsni*. Tu se ne bi spuščali podrobneje, kolikšen je bil Trubarjev delež pri pripravi in izdaji teh knjig. Pač pa naj nas ta seznam, ki je tudi vključen v Trubarjev opus, opozori na izhodišča in razsežnost njegovega delovanja. Kakor so nam blizu njegove besede na začetku njegovega knjižnega prvenca, *Vsem Slovencom Gnado, Mir, Milost inu pravu Spoznane božje*, in kakor ob spominu nanj tolikokrat lahko slišimo njegov pozdrav *Lubi Slovenci*, nam sam v svojih pismih in posvetilih zelo jasno govori, da se njegovo delo nikakor ne omejuje zgolj na dejavnost v dobro slovenskemu ljudstvu, ampak sega bistveno širše. Njegove besede kažejo, da mu še zdaleč ni »osnovni smoter življenja, njegov poklic in edino opravilo slovenska knjiga«; Trubar nedvoumno pove, da mu gre za oznanjevanje in širjenje prave stare krščanske vere, kolikor je pač mogoče daleč. Ko se je v pismu (13. julij 1560) priporočal vojvodi Krištofu Wurttemberškemu za posredovanje, da bi mogel nemoteno delovati na Kranjskem, je prosil tudi za posredovanje pri kralju Maksimilijanu, da bi se ta dogovoril z »ogrskimi in hrvaškimi grofi ter jih pripravil do tega, da bi nam pomagali začeti in dokončati to bogoljubno krščansko zasnovano delo, s katerim bodo z božjo milostjo prišli do prave stare zveličavne vere ne le Hrvati, temveč tudi Turki.«¹⁹ To oznanjevalno delo naj bi se okrepilo tudi s pomočjo tiska. Kralju Maksimilijanu je (2. januar 1560) pisal: »Rad bi, da bi se Sveto pismo in druge dobre potrebne knjige prav in razumljivo v slovenski in hrvaški jezik prevedle in natisnile, da bi se s takimi knjigami

po božji milosti Kristusovo kraljestvo proti Turčiji in v njej povečalo ter veliko tisoč duš ohranilo.«²⁰ Ponovno je Trubar ta široko zamišljeni načrt priporočal kralju Maksimilijanu še v dveh pismih: 27. julija 1560 in 27. oktobra 1561. Za neposredno podporo se je priporočal še posebej baronu Ungnadu in kranjskemu deželnemu oskrbniku Joštu Gallenbergu.²¹ Ungnadu je (1. april 1560) pisal: »Vaša milost naj ve, da sta zdaj dva hrvaška duhovnika vse moje često imenovane knjige spravila v hrvaški jezik in črke; te so mnogi Hrvati pregledali in potrdili ter močno želijo, da se kmalu natisnejo. Pravijo, da bodo veliko koristile ne samo na Hrvaškem in v Dalmaciji, temveč tudi na Turškem do Konstantinopla in da bodo napravile hrup in prepir med Turki.«

Svoje prizadevanje, da bi »pravo staro vero« razširil čim dlje, čez celoten Balkan do Carigrada, je obširneje predstavil v posvetilu k glagolskemu *Prvemu delu nove zaveze* (12. januar 1562) in v posvetilu k delu v cirilici *Edni kratki razumni nauci* (1. marec 1562). Oboje je naslovil na kralja Maksimilijana. Vsebino obeh posvetil v pismu Joštu Gallenbergu (10. februar 1562) sam takole povzema: »V prvem posvetilu sem opisal kristjane in Turke, ki žive v Srbiji, Bosni, Bolgariji, na Hrvaškem, v Dalmaciji in Slavoniji, na Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem, na Krasu in v Istri, njihove navade, lastnosti, običaje, obrede, izročila, vero, praznoverje, nadalje njihov strah, stisko in nesreče, ki jim jih povzročajo Turki itd. Iz tega bodo vsi Nemci spoznali, kako zelo potrebujejo ta ljudstva naše prevajanje in tisk. V drugem predgovoru obravnavam staro in novo vero. Iz tega bodo vsaj malo spoznali, da je naša vera prava stara vera, in da je papeška in turška kriva in nova.«²²

Primož Trubar nedvomno zavzema izredno pomembno mesto v zgodovini slovenskega naroda, predvsem na cerkvenem, verskem in kulturnem področju. Nanj je zaradi zelo razvejane in na različnih področjih za narod izredno pomembne dejavnosti možno gledati na različne načine. Za nekatere je prvi pravi slovenski kulturno politični aktivist, velikan slovenske politične misli in akcije, za druge predvsem začetnik slovenske književnosti in kulture, po mnenju nekoga je osnovni smoter njegovega življenja in edino opravilo slovenska knjiga, spet drugi v njem vidi predvsem bojevnika proti papežu in proti Turkom. Res ga je možno vrednotiti različno, vendar pa so tudi dokaj jasni pokazatelji, ki opozarjajo, kaj je njegovo temeljno poslanstvo in kaj mu pri tem služi kot sredstvo. Če hočemo priti vsaj kolikor toliko blizu odgovorom na ta vprašanja, je treba prisluhniti predvsem njemu samemu. O sebi, svojem delovanju in svojih prizadevanjih je marsikaj napisal v posvetilih k svojim tiskom, v predgovorih in v pismih sodelavcem, mecenom oziroma osebam, ki so bile kakorkoli povezane z njegovim delom. Iz teh nedvoumno izhaja, da mu je prvi namen in smoter njegovega življenja oznanjati »pravo staro krščansko vero« v smislu luteranizma ter drugič, da tega svojega delovanja nikakor ne omejuje zgolj na slovensko ljudstvo, ampak želi širiti to vero »noter do Carigrada«. Vse drugo, vključno s slovensko knjigo, kjer je začetnik, so le sredstva pri njegovi osrednji dejavnosti, oznanjevanju »prave stare krščanske vere.«

20 Rajhman, *Pisma*, str. 42.

21 Rajhman, *Pisma*, str. 62, 104.

22 Rajhman, *Pisma*, str. 104.

VIRI IN LITERATURA

Cankar, Ivan: *Zbrano delo XXV*. Ljubljana : DZS, 1976.

Catechismus, Vsem Slovenzom Gnado Myr Mylost inu prauu Spoznane boshye skusi Jesusa Christusa prossim. Faksimilirana izdaja. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970.

Dr. Martin Luthers Werke, kritische Gesamtausgabe. Band 54, Weimar, 1883.

Humar, Jožko: *Primož Trubar rodoljub ilirski*. Koper – Trst, 1980.

Humar, Jožko: *Politična misel velikega Slovenca*. Delo 24. aprila 1986, Književni listi.

Iserloh, Erwin: *Luthers reformatorische Erkenntnis der Iustitia Dei, Handbuch der Kirchengeschichte, Band IV*, Freiburg-Basel-Wien 1967.

Javoršek, Jože: *Primož Trubar*. Ljubljana : Partizanska knjiga, 1977.

Jedin, H.: *Katholische Reformation und Gegenreformation*. Freiburg-Basel-Wien, 1967.

Rajhman, Jože: *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana : SAZU, 1986.

Rajhman, Jože: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav*, Ljubljana : Partizanska knjiga, 1977.

Rupel, Mirko: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana : DZS, 1966.

Tüchle, H., Bouman, C. A., Le Braun J.: *Reformacija in protireformacija (1500-1715). Zgodovina Cerkve 3*, Ljubljana : Družina, 1994.

Villoslada, Ricando: *Raices historicas del Luteranismo*. Madrid, 1969.

Zgodovina Cerkve na Slovenskem (ur. M. Benedik), Celje : Mohorjeva družba, 1991.